

SYNSPUNKT. Russland 1917-2017

Fra marxist-leninisme til putinisme

I mars 1917 abdiserte tsar Nikolaj II og overlot makten i Russland til en borgerlig-demokratisk «provisorisk regjering». Samme høst gjorde Vladimir I. Lenin og hans bolsjeviker statskupp, og etablerte sovjetstaten.

Menstsarveldet var bygget på forestillingen om en hersker med makt gitt av en allmektig Gud, var sovjetstatens legitimitet basert på en sekulær ideologi: Marxismen, som foreskrev etablering av en sosialistisk stat, hvor «proletariatets diktatur» skulle føre til et klasseløst kommunistisk samfunn.

Lenin knesatte forestillingen om kommunistpartiets særlige rolle i å utøve diktatorisk styre på proletariatets vegne. Dermed oppstod den marxist-leninistiske ideologi, som skulle bli Russlands og sovjetimperiets statsideologi, fra Sovjetunionens opprettelse i 1922/23 til dens sammenbrudd høsten 1991.

Bolsjevikenes maktovertagelse skulle medføre et en mangeårig grusom borgerkrig og et skrekkelig regime med ufattelige lidelser og tragedier, som ikke skal utpensles nærmere her. Sovjetstaten var et totalitært diktatur, med all makt til kommunistpartiet.

Dets statsideologi hadde ingen plass for noe personlig diktatur. Her var det forestillingen om «den kollektive ledelse» som gjaldt. Lenin og hans etterfølgere (spesielt Stalin) ble riktignok gjenstand for en altomfattende persondyrkelse. Selv i dagens Russland finner man over hele landet minnesmerker hvor Lenin fremstilles som en overmenneskelig gudeskikkelse.

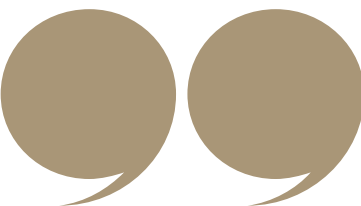
Men formelt utøvet sovjetlederne sin makt på vegne av kommunistpartiet og dets øverste faste organ, sentralkomiteen. Dette var en statsideologi som gikk i graven i 1991.

1990-tallet skulle bli avvikets decennium i russisk historie. For første gang i historien (bortsett fra noen korte måneder i 1917) stod landet uten en allmektig hersker eller et totalitært partidiktatur. Det nye Russland hadde ingen klart definert statsideologi. Hva var dets politiske systems «raison d'être»? Hvordan skulle det nye regime begrunne sin legitimitet? Hva slags land skulle Russland være?

De skulle bli de forspilte muligheters epoke. Det var et vindu som ble lukket nyttårsaften 1999, da Jeltsin trakk seg tilbake og overlot styret til Vladimir Putin.

Mannen som overtok statsroret og som gjennom mer enn 17 år har festet et stadig sterkere grep om det, er ingen ideolog, skriver artikkelforfatteren om Vladimir Putin. FOTO: NTB SCANPIX

Det er liten grunn til å tro at Russland og dets regime vil radikalt endre karakter når personen Putin er ute av bildet.

let var ikke bare avvikets decennium, men også mulighetenes tidsvindu i russisk historie.

Det skulle også bli de forspilte muligheters epoke. Det var et vindu som ble lukket nyttårsaften 1999, da Jeltsin trakk seg tilbake og overlot styret til Vladimir Putin.

Da Putin kom til makten, skulle han søke svarene i Russlands

fortid – både den fjerne (tsarveldet) og den nære (sovjetstaten). Mannen som overtok statsroret og som gjennom mer enn 17 år har festet et stadig sterkere grep om det, er ingen ideolog. Men han har en ideologisk bagasje og verdimesse ankerfester som han har et bevisst forhold til. Og han har knesatt en statsideologi som gradvis har utviklet seg til hva den er i dag: «Putinismen», hvor de viktigste programelementene er som følger:

Innefor: «Maktvertikalen», dvs. doktrinen om en sterk, sentralisert stat med en sterk leder (en «tsar») på toppen.

Videre «Tradisjonelle verdier», dvs. dyrkelse av fortidens dyder herunder tsarveldets tre honnørbegreper ortodoksi, enevelde, nasjonal karakter, hvor den russisk-ortodokse kirke spiller rollen som nasjonal identitetsmarkør.

I knippet av «tradisjonelle verdier» inngår også det mystiske begrepet «Passionarnost». Dette betegner en syntese av selvopoffrelse, disiplin, lojalitet og tapperhet – i Putins vokabular selve innbegrepet av den russiske nasjonalkarakter.

Utenriks: «Geopolitikk» (i ordets egentlige betydning og ikke som en jålete betegnelse på storpolitikk) er et kvasivitenskapelig idésett basert på nullsum-tenkning («den enes død er den annens brød»). Slik som Putin anvender det, er geopolitikk et begrep som tilsikter å legitimere maktbruk på andre staters bekostning.

Et annet element i Putin-Russlands statsideologi er «Eurasianisme» – forestillingen om at landets fremtid ligger sammen med Asia, ikke med den moralsk forderede Vesten.

Putins fremste politiske forbilde – som enehersker og imperiebygger – er trolig Katarina II «den store» – keiserinnen satte Russland på verdenskartet som en stormakt av første rang. Et «håndgriplig» eksempel på den samlende symbolikken i arven fra Katarina II er den lille sløyfen med sorte og oransje striper – båndet fra St. Georg-ordenen som Katarina innstiftet. Det er et bånd som i den offisielle propagandabinder alle russere sammen i et patriotisk fellesskap.

I tillegg bærer «putinismen»

også i seg arven fra sovjetperioden, jfr. hans uttalelse om at «Sovjetunionens sammenbrudd var det 20. århundres største geopolitiske katastrofe».

Dette kaster lys over Putins utenrikspolitiske prosjekt: Å gjenreise det russiske imperiet som maktfaktor i verdenspolitikken – en makt som står i en særstilling og fortjener særlig respekt på grunn av sin størrelse og sin moralske overlegenhet.

Hvor lenge «putinismen» som Russlands statsideologi vil vare, vet vi ikke, men det er liten grunn til å tro at Russland og dets regime vil radikalt endre karakter når personen Putin er ute av bildet.

Uansett har Norge av geografiske grunner nasjonale interesser i et stabilt godt naboforhold til Russland.

Derfor er det alltid viktig å ha et best mulig kjenneskap til denne naboens ulike sider – også de mer ubehagelige og bekymringsfulle.